

renda crudelitate gerebantur olim, ita jam admini-
strari solent, ut, quantum fieri potest, parcatur
sanguini, & humanitatis ratio habeatur. Quod in-
ternum civitatum regimen attinet, neque illud novis
caruit inventis. Pro diversa namque negotiorum
indole, varia condita sunt Collegia, quorum alia ju-
dicia exercent, alia œconomiam curant, alia rei mi-
litari, terrestri atque navali prospiciunt, alia denique
aliis occupationibus destinantur, unde administratio
civilis omnis novam induit formam. Leges quoque
acceperunt optimas varia regna, etiam hæc, ubi
obscurum illud atque incertum Jus Romanum longo
usu obtinuit. Atque id efficiunt instituta, hoc &
superiori seculo enata, ut, si status civilis hodiernus
cum illo comparetur, qui ante aliquot secula fuit,
tantum inter utrumque deprehendatur discrimen,
quantum est inter casam rusticam & ornatissimam
domum. Cætera vero inter, quæ grata se novita-
te commendant, eminet insignis illa, quæ in re œ-
conomica incidit commutatio. Quum enim inde
ab antiquissimo tempore, artes atque commercia
paucas apud gentes exculta fuerint, ad quas omnes
fere Europæ, imo, quæ ab aliis orbis partibus in
Europam advenerunt, opes confluebant, nunc cæte-
ri quoque populi plerique, ex longo quasi veterino
expergefacti, in eo elaborare ceperunt, ut ne aliis,
& sæpe hostibus essent tributarii. Hæc res in ipsis
adhuc initiis constituta, non leves produxit effectus,
quum adoleverit, & optatam obtinuerit maturita-
tem, longe majores habitura. Atque, ut cætera ta-
ceam

ceam, si quæ per Hispaniam foras dimanaverant
auri argentique flumina, intra ipsam consistant, ali-
bi utique multi lucrorum alvei nimis exarescent.
Neque hisce ceptis remoram injicere valuit super-
stitio. Novimus namque, Regem Hispaniæ *na' é.
éoxn'* Catholicum artifices Protestantium religioni ad-
dictos, cum suis familiis magno numero recepisse,
atque etiamnum fovere. Ex uno incidimus in al-
terum. Etiam inter nova orbis imperantis hodierni
referendum est, quod Principes, quorum in regnis
adhuc remanet religio papistica, fortius quam an-
tea jura sua vindicare, & æmulam potestatem coër-
cere incipiunt. Si qui tantisper dormire viden-
tur, horum vel simulatus est somnus, vel, si verus
fuerit, non poterit esse diuturnus. Proinde, si quo
ceperat res, posthac tenore processerit, tempus in-
stare videtur, quo idem ac prior fatum posterior
experietur Monarchia Romana.

§. XXII. **Oculus Scientiæ Politicæ est Historia Civilis.**
Quamvis enim concedendum omnino est, ut in
cæteris negotiis omnibus, ita etiam civilibus expe-
rientiam propriam maximæ esse necessitatis, & pri-
mum sibi merito adserere locum; quum tamen in
Republica gerenda infinita propemodum obvenerit
casuum varietas, cui perlustrandæ unius hominis, si
vel Nestoris ætatem ille excederet, non sufficit ex-
perientia, hunc defectum, quantum fieri potest, sup-
plet Historia, omnium temporum & populorum res
earum.

earumque schemata diversa spectanda exhibens. Historicorum Græcorum atque Latinorum mentionem injecimus §. §. II. & III. Neque recentior ætas suos desideravit Historicos pragmaticos, illis meritis insignes, quæ arduum hoc negotium capit. Satis nota sunt Comminei, Guicciardini, Thuani, Puffendorffii & aliorum nomina. Brevis est, quam scripsit Verulamius, Henrici VII. Historia; sed quæ, peritissimorum æstimatorum judicio, artis Historiæ insigne quoddam specimen præbet. Opera Historica Puffendorffii pleraquæ omnia ejus sunt perfectionis, ut monumentis veterum non solum æquiparanda, sed etiam præferenda videantur. Quis enim ipsa interiora rerum eo plenius exposuit? Hoc quoque seculum, & proximum tempus optimos habuit Historicos, inter quos Danielem, Toyracium atque Holbergium honorifice compellare licebit. Neque parum lucis ac certitudinis Historiæ Civili fœnerantur Acta publica, hoc & superiori seculo singulari studio conquistata & edita. In Antiquitatibus etiam patriis explicandis hoc tempore moratiores Europæ populi summo studio elaborarunt, in quem finem, quod nostra in Patria vergente superiori seculo institutum erat Collegium, etiamnum floret. Quid in hac re præstitum sit, doctissimi laboriosissimorum virorum fœtus plurimi cum publico communicati loquantur. Nec integra tantum regna eorumque memorabilia hæc complexa est industria, sed ad territoria, urbes & particularia quandoque loca se dispersit. Innumera quoque acta, non tantum ex Gazophy:

phylaciis illis publicis, quæ Archiva vocari solent, sed undecunque collecta, & in publicum emissa, hanc pariter Historiæ partem majorem in modum illustrant. Neque cultus fuit experta Historia antiqua; Huc primum pertinent Scriptorum veterum, quibus ipsi Historiæ fontes continentur, variæ editiones. Eodem spectant, quæ Antiquitatum Græcarum atque Romanarum intelligentiæ, vel conjuncto vel separato virorum eruditissimorum labore accesserunt augmenta. Quantum etiam Grævius atque Gronovius vastis suis collectionibus hac in re effecerint, nemo ignorat. Neque defuerunt, qui plenius quoddam Historiæ antiquæ corpus coagmentandum susceperint. Prolixi quidem sunt in Historia Romana commentarii Patrum Catrou & Rouille, sed in quibus debitam diligentiam multi desiderant, prout neque fontes, unde sua desumerant, aperuerunt. Suas melius partes egit Rollinus, qui multa paucis complectitur, styli pariter elegantia ac judicii maturitate commendandus, cujus virtutes continuator ipsius Crevierius imitari satagit. Copiosissime autem, & quam fieri potuit accuratissime hoc negotium agit Societas illa Anglica, cujus præstantissimum opus, a lingua vernacula, qua primum exaratum est, in Gallicam & Germanicam transmittitur. Historia vero Literaria hac nostra ætate, tam sociato plurimum, quam privato singulorum studio tantum est excolta, quantum nunquam antea fuit. Tot enim Ephemerides, acta eruditorum, Bibliothecæ, Academiæ & alia id genus monumenta extant, atque adhuc prodeunt,

unt, quot vel sola non exiguam constituere possunt Bibliothecam.

§. XXIII.

Tandem ad Linguas est deveniendum, & quidem eas, quæ eruditæ adpellari siveverunt, quia eruditionis acquirendæ sunt instrumenta. De his conqueri solent viri quidam doctissimi, quod hac nostra ætate segnius quam antea excolantur; unde periculum instare existimant, ne barbaries, tanto studio & labore expulsa, in orbem Europæum sit reversura. Hic ad præterita aliquantum est regrediendum. Quum orbis barbariei esset immersus, non alia tuit inde elucidandi ratio, quam illam, quæ olim in mundo fuerat, scientiam quærere & colligere. Hæc autem Græcorum & Latinorum scriptis continebatur. De Sacra enim heic non agimus, quæ codice etiam Hebræo exhibetur. Primarium itaque tunc erat, & prope unicum negotium, monumenta veterum variis in angulis latentia conquirere, & eorum intelligentiam sectari. Id quam fuerit operosum, vel inde cogitari potest, quia necessaria ad hoc institutum subsidia deficiebant. Augebat difficultatem rei infinita mendarum in illis haud raro mutilis reliquiis multitudo. His igitur obstaculis perfringendis, non nisi summa & laboris patientissima sufficiebant ingenia. Atque studium Linguarum & Critices pro ratione istius temporis adeo erat necessarium, ut Scientias vix aliis attingere liceret, quam qui se totos ei conserarant. Quod viri illi ingeniosissimi & laboriosissimi

mi sibi propositum habuerunt, ut viam eruditionis posteris faciliorem redderent, id successu destinatis respondente, jam præstitum est. Ad sunt optimi Grammatici, ad sunt Lexica, si non perfectissima, perfectioni tamen propinqua. Ad sunt Antiquitatum Scriptores magno numero, ad sunt editiones veterum Auctorum castigatissimæ, ad sunt denique in illos commentarii doctissimi, & quidem sæpe justo prolixiores. Quamdiu itaque hæc supersunt monumenta, quæ non nisi per *πικελήριαν* quandam perire queunt, & aliqui fuerint, qui illis voluerint uti, non poterit Linguarum & Antiquitatis notitia intercidere. Quod autem in orbe literato tales adhuc dentur, & quidem non adeo pauci, res ipsa loquitur. Docent hoc Auctores veteres Græci & Latini, qui singulis annis cum novis observationibus publicam adspiciunt lucem. Docent etiam, quæ cum publico communicantur scripta Philologica & Critica. Atque recentiori demum hoc tempore Ars critica in formam disciplinæ est redacta. Ut vero omnes ad Linguarum & Philologiæ studium se præcipue adplicent, jam quidem necessarium amplius non est, nec utile. Id enim perinde foret, ac si omnes artifices in conficiendis artium instrumentis potissimum occuparentur, artes ipsas parcius exercerent. Neque Scientiæ intra illam, quam apud Græcos & Romanos attigerant mensuram, nunc terminantur, sed plures ultra sunt longe protractæ. Hæc autem sic accipi non debent, ac si Linguarum & Antiquitatis contemptoribus pollicem premamus, quos toto cælo errare nobis per-

svafiffimum est. Veterum namque monumentis continentur Scientiarum artiumque imo imperiorum ortus, progressus, fata & vicissitudines, quorum absque cognitione cæca est omnis intelligentia humana. Id vero singularem hic meretur considerationem, quod, quum hoc tempore non desint, qui Linguis & Critica abutantur ad laceffenda ipsa revelationis fundamenta, qui religionem tueri volunt, his necessarium omnino fit, in hoc studiorum genere solidam sibi adquirere scientiam, ut adversarios propriis eorum armis excipere, & repellere valeant, irrito cæteroquin conatu contra illos pugnaturi. Proinde, si eo aliquando inclinatura sint publica instituta, ut Linguarum cultura, quæ hucusque habuerat adjumenta desideret, vix quidem evitari poterit, ne res & sacra & civilis inde grave tandem lensura sit detrimentum.

§. XXIV.

SUpereft, ut de Eloquentia paucis agamus. De Eloquentia Græcorum & Romanorum nonnulla adduximus §. §. II. & III. Quod in magno isto veræ eruditionis interregno obtinuit dicendi genus, quam intonsum fuerit & scabrum, satis constat; quam potiffimum ob causam secula ista barbara nominari solent, voce barbariei sermonis vitium proprie designante. Lingua Latina in Republica Civili, Ecclesiastica & Literaria, sola erat in usu, sed ita corrupta, ut alia omnino & nova videretur, qua
de

de re in antecessentibus est dictum §. IV. Verum, si vel ad linguam non respiciatur, quæ stylum prætereâ commendare solent virtutes, exulabant pleræque omnes. Renascentibus autem literis, qui veterum monumenta pervolvebant viri eruditi, puritatem & elegantiam sermonis latini enixe sectabantur; atque, prout mortalium ingeniis facilis est in extrema lapsus, quidam in hac facultate eruditionem omnem, saltem præcipuam ejus partem constituebant. Nonnullis delicatus adeo erat gustus, ut quod a Cicerone non erat desumptum, placeret nihil. Sic stylum quoque omnem ad veterum præcepta & exempla effingere satagebant; Nec deerant, qui ipsam veteris Eloquentiæ sublimitatem æmulari conarentur. Sic ars etiam Rhetorica, ex antiquis collecta monumentis, & illis per omnia conformis tradebatur; licet multa illis contineantur, quæ Græcorum Romanorumque moribus accommodata, in aliis, ubi eadem instituta non obtinent, Rebuspublicis applicari nequeunt. Hæc est ratio, cur apparatus ille Eloquentiæ in Civitatibus Europæis non sit receptus; quamvis negandum non est, quin stilum civilem & forensem poliverit hæc veterum disciplina. In Republica vero Literaria hæc verborum pompa adhibita est in panegyricis, orationibus funebribus & aliis, quibus facta & casus illustriores celebrantur. Quæ communis, & propemodum unica eruditorum interpres diutissime fuerat lingua latina, hæc successu temporis, & quidem superiori, hoc vero maxime seculo, alias in societatem istius honoris admittere

mittere coacta est. Cultiores namque Europæ populi fere omnes vernaculam excolere, illa varios eruditionis fœtus emittere, & Eloquentiam exercere, pulcrum & laudabile duxerunt. Initium fecerunt Itali & Galli, hos exceperunt Angli, deinde alii, & nuper quoque Sveci eandem ingressi sunt viam. Atque extant jam tot libri atque monumenta erudita linguis Europæis, ut eorum, qui Latiali unquam idiomate lucem adspexerant, numerum æquent, si non superent. Hæc novitas viris quibusdam doctissimis, atque in Rempubicam Literariam optime animatis valde displicuit, & forte etiamnum displicet; verentur enim, ne per istam linguarum eruditarum multitudinem in Civitate Literaria, Babelica existat confusio, in ipsam tandem barbariem desitura. Verum, si vel maxime utilior fuisset linguæ Latinæ in pristina dignitate conservatio, quod aliis judicandum relinquimus, res eo jam devenerat, ut si Demosthenes & Cicero ipsi in hanc vitam reversi, pro hac causa omnem exhaurirent eloquentiam, irritus eorum foret conatus. Nec video, cur nunc minus quam olim integrum sit, patriam linguam perficere, & ad quoslibet usus adplicare. Scientias ab Orientalibus acceperunt Græci, sua tamen tradiderunt lingua. Easdem a Græcis Romani habuerunt, & suo pariter idiomate propagarunt. Quis vero dixerit, hos populos viam sic ad barbariem aperuisse? Atque docet res ipsa, quod recentiori etiam ætate, ubi lingua vernacula traditæ fuerunt artes ingenuæ, ibi lætissima fecerunt incrementa, ceu præterit habemus Gal-

lorum

lorum & Anglorum exemplum. Quid? quod apud eosdem hos populos Linguæ, Latina, Græca & Orientales floruerint, atque etiamnum floreant maxime. De cætero a multitudine linguarum eruditarum tantum periculi non est, quantum primo intuitu videtur. Quidquid enim in quacunque Lingua Europæa majoris pretii editur, in Gallicum & Germanicum idioma transfunditur; & quidem plerumque ita expolitur & novis accessionibus auctum, ut versiones ipsis fontibus sint præferendæ. Quod si quis existimaverit, Eloquentiam ad Linguam Latinam esse alligatam, neque dari amplius extra illam, is pueriliter errat. Nulla extat in orbe lingua, quæ cultus non sit capax, & in qua omnes suas virtutes explicare non valeat Eloquentia; & quæ olim rotundo Græcorum ore locutæ sunt Musæ, æque bene Svethico, &, si fata permiserint, Fennico labio loqui poterunt. Hæc eo trahenda non sunt, ac si Linguæ Latinæ neglectum svaderemus. Absit. Quod de Linguis Eruditis §. superiori asseruimus, ad hoc jam provocamus. Atque ut Romani, dum in perficienda sua lingua maxime erant occupati, diligentissimam navabant operam Græcis literis, ut omnes harum veneres in illam transmitterent; idem & nos faciamus, cum vernacula conjungendo Latinam, ut pares simus in utriusque orationis facultate.

Ubi literæ elegantiores excultæ fuerunt & Eloquentia, ibi suos etiam cultores habuit Poësis. Et maxima certe est copia optimorum Poëtarum, lequior quos ætas progenuerat. De eo disquiri solet,

let, antiquis ne an recentioribus palma debeat; quæ controversia apud Gallos præsertim est agitata. Quemadmodum vero Poëtæ ingenio magis valent quam arte, ita neque credibile est, adeo jam conuenisse naturam, ut, quod olim potuit, adhuc non possit. Et, quæ antiquis suppetebant artis hujus regulæ, recentioribus quoque sunt in promptu. Neque illa, quæ veterum erat, in his desideratur industria. Sua igitur merita, suamque laudem utrisque constare arbitramur. Quum vero, quæ sensus tam internos quam externos adficiunt omnia, singulis æque placere non possint, unde tritum illud proverbium, quo dicitur de gustibus non esse disputandum; nec fieri potest, ut ne aliis Poëtæ veteres, recentiores aliis magis arrideant. Proinde tota hæc lis ita comparata nobis videtur, ac si duo, quorum suam quisque deperit Amaryllida, inter se contenderent, utra esset formosior. Quin idem adfirmare ausim de comparatione Eloquentiæ solutæ recentioris cum antiqua. Declamatoriam intelligo & ludibundam illam, quam unam Eloquentiæ nomine dignam æstimant quidam; nam stylus curiæ & fori hodiernus ab antiquo tantum distat, ut nulla inter utrumque comparatio locum habeat. Qui vero ad seria Reipublicæ Literariæ negotia explicanda a viris politici ingenii adhibetur oratio, quin jam post Scientiam Logicam magis excultam atque ad stylum quoque formandum adplicatam, & perspicuitate, & ordine, atque connectendi artificio veterum, saltem plurimum dictioni sæpe præstet, qui a partium studio alienus

alienus utrosque inter se contulerit, dubitare poterit nemo. In tractatiuncula hac intra limites fori Philosophici subsistendum esse duximus; quare illas, quæ ad superiores, ut dici solent, Facultates pertinent, scientias relinquimus intactas.

§. XXV.

Quemadmodum Respublica Literaria recentiori hac ætate insignem sibi florem jure gratulari potest, sic læta enascitur spes, fore, ut idem in posteritate perennet, & exoptatissima capiat incrementa. Quod si enim respiciamus ad ea, quæ rei literariæ damnum & perniciem olim intulerant mala, ab his non adeo multum periculi impendere jam videtur. In illis primum sibi locum adserunt bella, quæ ut ipsa sæpe deleverunt imperia, ita, quæ suo hæc fovebant sinu, literarum studia labefactarunt semper, nonnunquam extinxerunt. Quin idem fatum hunc vel istum populum etiam posthac obruere queat, non negaui; quamvis, moribus gentium mitioribus nunc factis, innoxiiis Musis plerumque parere soleant victores: quod autem totus orbis Europæus, in hanc enim amplitudinem illa, de qua agimus, Respublica Literaria se extendit, imo ultra, a barbaris gentibus ita subjugetur, ut communi isti exitio literæ involvantur, id vero ominari nimis foret meticulosum. Quæ olim Rei Literariæ tantum detrimenti importavit superstitio, hæc validis omnigenæ eruditionis armis fracta, caput extollere amplius non valet. Id potius est metuendum, ne seruituti

tuti succedat licentia, & superstitioni atheismus; sed quod speramus, & hæc mala Suprema coërcebit Manus. Nec, quæ ad tenebras barbariei quondam plurimum contulit, Linguarum Eruditarum ignorantia formidolose est expectanda; neque a multiplicatione recentiorum finistrum capiendum est omen, secundum ea, quæ §. §. XXIII. & XXIV. sunt allata. Multitudo librorum eo minus nocet, quia paucioribus ea suppetit res familiaris, ut nimia eorum copia conturbari possint. Quis autem ita foret ineptus, ut omnes, qui extant, libros pervolvendos susciperet? quorum vel antiquissimo tempore ea fuit multitudo, quæ omnem hunc eluderet conatum. Nec desunt, qui doceant, quinam in singulis eruditionis partibus libri sint optimi. Vanus quoque esset metus, ne Principes atque Respublica Civilis, quem hucusque Rei Literariæ præstiterant favorem, continuare aliquando desinant. Nunquam enim fieri poterit, ut ne intelligant arctam illam, quæ inter cultum Scientiarum atque felicitatem civilem intercedit, conjunctionem. Sive namque togata sive sagata spectemus Civitatum negotia, hæc jam eorum est indoles, ut artium ingenuarum subsidio carere omnino nequeant. Tolle Historiam, cæcus vel saltem luscus erit Politicus. Remove Jurisprudentiam Naturalem, & quæ Civili auxiliantur, Scientias reliquas, judex erit legulejus, & causidicus rabula forensis. Aufer Mathesin, Physicam & Historiam Naturalem, agricultura, res metallica, opificia & commercia cum Oeconomia omni suis destituentur fundamentis, atque

que illa, quibus longius provehi possunt, adminicula desiderabunt. Quod si quis absque Architecturæ Militaris, cæterarumque Martis ministrarum, Mathematicarum artium adjumento bellum gerere ausus fuerit, non mitius experietur fatum, quam qui cum Hispanis olim belligerabant barbari Americani. Atque constat, quod qui indigenis caruerant harum artium peritis, exteros advocare, eorumque operam care plerumque redimere fuerint compulsi. Proinde, quum nostra hac ætate, rejectis inutilibus tricis, ad usum vitæ humanæ atque civilis magis quam ante adplicari cæperint Scientiæ, adeo periculum non est, ne qui Reipublicæ Literariæ arbitrium agunt, hæc suas clientes deserant, ut potius insigni, quod sibi pariunt, emolumento magis perspecto, arctiori eas benevolentia excipiant.

Si quis unquam populus justas habet causas, cur hac de re speret meliora, certe Sveci & Fenni habent. Ut enim Gloriosissimi Principes GUSTAVUS I. & maximi ejus Successores in cæteris se Patres Patriæ præstiterunt; ita quoque literas tenerrimo complexi sunt favore. Tanta exempla non imitantur solum sed æmulantur Augusti Nostri Serenissimi, ADOLPHUS FRIEDERICUS & LUDOVICA UDALRICA, Qui Ipsi, artium ingenuarum luce radiantes, eas amant, fovent, provehunt, & suo pariter exemplo ad eas strenue colendas invitant, excitant, cogunt; Quibus vitam, valetudinem, & quam conditio humana capit, prosperitatem omnem DEUS T. O. M. clementissime largiatur, ut sub mitissimo Eorum imperio Respublica, & Sacra, & Civilis, & Literaria quam diutissime floreat.

S. D. G.
 ** ** **

Höglärde Herr CANDIDAT,

Min Högtårade Frände.

SÄr åkrens fordmån bördig, I ären född til witter slögd.
Och brukaren ei sparar, Ett wigt förstånd, ett muntert
modan, En dygdig själ, ett ärligt sinne,
At på alt sätt befordre grödan, Har öpnat Eder åraks högd.
Så wiñes dubbelt när man skär.
När snillet är af äkta halt, I hafwen med berömlig flit
Och ågaren det sent och åtla, Dej hulda ynnest red in wunnit,
Handterar, som en dyrbar pärla, Och liufwa famnen utbredd fun-
Så bär det wishet hundrafalt. nit,
Med tilstånd at få hasta dit,
Den på min sats åstundar prof, Jag dräskar af ett trogit bröfst,
Zag til min Frändes lärdom wi, At Eder wälförtienta lager
Som hwar sansfärdig mun bevei, Rå uti fridsens lugn stå fager,
sar; Til sena ålderdomens höst!
Mig gibrs ei flera skäl behof. Försynen folle lyckans mått
Så öfwerflödigt som jag un-
Af Eder första lärospån, nar,
Och den I nu på trycket lämnen, Ur Himla-Nådens rika brun-
Som upfyldt är af wittera åmnen, nar,
Kan solklart ses, för hwad I gån. Så tryter Eder aldrig godt!

Höglärde Herr CANDIDATENS,

Min Högtårade Frändes

hørsamme tjenare,
SVEN FRIEDRICH SYNNERBERG.